

■ Yulian Semyonov

Polkovnik Isayev palid ağaçının torpağı səpələnmiş yarpaqlarının üstündən qalxır, bir neçə yerdə hələ də yaşıl donunu deyişməyən bitkileri görür, nədənsə ürəyində qorxu hissi yanır, sanki yeniyetmə qız Marika Rokk "Aprelin on yeddinci anı" mahnısının sonuncu kpletini oxuyurdu. Bu ifadə ona bənzəyirdi ki, ele bil ağacların vals rəqsini ilə bərabər səmada uçan qağayı çayın gur axınına baş vuracaq və dalğaların ağuşunda boğulacaqdı. Heç kim ona kömək edə bilməyəcək. Qızın incə, məlahətli səsində mahnının son akordları eşidiləcək. Ətrafa zəif sakitlik çökür; diktör cəbhədən gələn xəbərləri oxuyurdu.

Ştirlis maşına yaxınlaşır, radionu işe salır, sükanın arxasına oturur və Berlinə gedir...

O, maşını asta sürətlə sürdü və tənhalıqda olduğu dəqiqələrin sakitliyi mümkün qədər uzatmağa çalışırı.

Qayıdanın üç saat sonra baş verəcək hadisələr barədə fikirleşməyi heç təsəvvürə də getirmək istəmir. Çalışırkı ki, narahatlıq hissələri keçirməsin, tam sərbəst olsun. Lakin özündən asılı olmayıaraq, sualları onu rahat qoymurdu. Sual düşüncəye qalib gəldi. Çətin anda necə hərəkət etməli?

Ştirlis vəziyyətdən çıxmak üçün özünü aldatmağa çalışırı. O, özünü, Saşenkanın sıfətini gözləri öününe getirməye məcbur etdi. Sevdiyi xanımı iyirmi ildən bəri daim xəyalında yaşıyordu. Ancaq bu xatirələr indiki vaxtda çox həyecanlı, keçmişdə olanlardan çox fərqli idi. Ştirlis bərk sixılırdı, nəticədə növbəti dayanacağı keçəndən sonra öz-özüne dedi: "Bu iki yüz onuncu kilometr idi, yavaş sür, hər şey yaxşı olacaq. Əks halda ədalətsizlik baş verə, sən buna layiq deyilsən". Məger ədalətsizlik məfhumu qeyri-mentiqi varlığın təzahürüdür? O, yazılmayan xeyir-xahlıq kodeksi ilə yaşayanların, cəzaya layiq olmayanların, bəzən üzərinə düşür. "Yaman özünü tərifləyir-sən", - Ştirlis, gülümşəyərək dedi. Sözün doğru olsa da, birmənali səslənir. İnsanı tərifləyəndə o, yaman sevinir, tərifləyen olmayanda, deyirlər - özü-özünün ağasıdır... Yəqin fürrər cavnlıqda kütlə terəfindən ünvanına səslənən gurultulu alqışları çox eşidir. Maraqlıdır, görəsən almanın öz führəni psixi analizdən keçməyə məcbur edə bilərmi? Axi, siz paranoiksiz, sanatoriyanı dincəlmək, əsəb sisteminə gücləndirmək lazımdır. Rəsm çəkməyi bacarırsınız, deyirlər, akvarel əsəbləri sakitlədir, hətta poeziya ilə də məşgül ola bilərsiniz. Yazdığınız şerləri kütłə qarşısında oxusanz, hamı sizi alqışlayar. Gənc xanımlar qafiyəli misraları çox sevirlər. Yox, deyəsən səhv etdim, poeziya müqəddəsdir, paranoikləri ona yaxın qoymaq olmaz. Günahdır. Mənəviyyati sağlam olmayanı poeziya özü kənara atır.

...Polkovnik Isayev ("Yustas") otuz üçüncü ilin payızında qeyd olunan bayramı yadına saldı. O zaman komandanlıq Qvadalaxara yaxınlığında cəbhe xəttini keçməyi ona icazə verdi. Əsaslı surətdə təşkil edilən bu keçid vaxtı sovet kəşfiyyatçısı İspaniya respublikalarının dəstəsinə qoşulan SD agenti ilə görüşmək tapşırığını almışdı. "Pəncərədə" - məxfi görüş yeri belə adlanır, onu Qrişa Si-

Qayıtma

royejkin qarşılıdı. Onların dostluğu iyirmi birinci ildən, Dzerjinski Isayevi Tallinə göndərdiyi vaxtdan başlamışdı. Bu iş Qoşanadan brilyantlarin uğurlanması ilə əlaqədar idi. Qrişa Şelexsə bərabər onunla əlaqə saxlayırdı.

Sirojejkın onu Valensiya yaxınlığındakı bir binaya gətirdi. Artıq hamı orada toplaşmışdı; Vladimir Antonov-Ovseyenko, Mixail Koltsov, Rödion Malinovski, Hacı Murat Mamsurov və Yakov Smuşkeviç. Onların hər biri ilə Maksim Maksimoviçin inqilabın ilk illərində möhkəm dostluq əlaqəsi var idi. Həmin illəri o, yaxşı xatırlayırdı; V. Antonov-Ovseyenko-nun tez-tez Dzerjinskinin yanına gəlməsini, R. Malinovskinin V. Blyuxerlə bərabər Isayevi Vladivostoka yola salmasını və respublika aviasiya başçısının müşaviri Y. Smuşkeviç ilə Çində olan görüşləri. Orada Vasili Blyuxer və Mixail Borodin inqilabi

nuna görə, eks halda məhv olmalıdır. Şərəfsizlikə qazanılan həyat isə heç nəyə dəyməz.

O, iyirmi yeddinci ildə Şanxayda olarken Menjinskiden aldığı emri də xatırladı. Bu, nasional-sosialistlərin hərəkatına qoşulmaq emri idi; o zaman ona ele gəlirdi ki, Hitlerin ideyasını nə qədər dərindən öyrənə də, Mərkəzde oturanlar bu fanatikin nə qədər təhlükeli olacağını anlamaya caqlar və onun hakimiyyətə gəlmesini utopiya hesab edəcəklər. Yalnız 1933-cü ildə Isayev anladı ki, Vyacheslav Rudolfovıçin altı il əvvəl nəsillərin hakimiyyətə sahib olmasına bəşəriyyət üçün çox böyük faciə yaradacağını söyləməsi həqiqət imiş.

Ştirlis führerin hakimiyyətə gelmə səbəbini aydınlaşdırmağa çalışsa da, bu fenomeni izah etməyi bacarı-mdı. Sosial-demokratlarla kommunistlər arasında ümumi cəbhənin ol-

rını söyləyirdilər. "Almaniya, Almaniya! Hamidan yüksəkdədir!" şüarı ölkənin himni kimi səslənirdi. Kütlənin "Adolf Hitler!" çağırışları, ona, ölkəyə başçılıq etmək imkanı yaratdı. Hənitqindən sonra gurultulu alqışlar eşidən furer arzusunu həyata keçirmək edərək, bu vəziyyəti pasyans oyundan kart yığını kimi işlədirdi.

Ştirlis bərk yorulduğunu hiss edirdi. Berlin uzaqda deyildi: aydın səma ya ucalan krematoriyanın kədərlə qara tüstülləri və ingilis-amerikan aviasiyasının gündəlik uçuşları Reyxin paytaxṭının yaxınlaşmasını göstərirdi.

Maksim Maksimoviç özlüyündə fikirləşirdi, əger bir də maşından çıxıb, torpaq üstünə oturmali olsam, dözməyib geriyə dönüb, Bazelə tərəf gedəcəyəm, sonra sərhədi keçib, ilk rastlaştırdım kiçik hotelde, otağı daxil olduğum anda yatmağa çalışacağam. Burada küçələrin sakitliyini yalnız qatarların səsi pozur. Mən isə uşaqlıqdan onların səsine alışmışam. Sənə indi yatmaq olmaz, dəst. Sür maşını, get evinə, duş qəbul et, isti kofe iç və işinə davam et!..

Mənzil başına üç döngə qalmış Ştirlis əyləci basdı, çünkü qarşısından qara pişik keçdi. Burada onu ötüb keçən maşının olmayacağıni bildirdi. Babelsberqde, demək olar, maşın qalmayıb, hamisini cəbhənin ehitiyac üçün alıblar. Köhnələri isə qarajda durur, cünti benzine də çox ciddi limit qoyulub. Yolu keçən bir canlı da görsənmirdi. Yalnız bombalar atılan vaxtda onlar mənzildən çıxıb, təhlükəsiz yerdə xilas olmağa çalışırdılar.

Mən gözləyəcəyəm, - deyə Ştirlits mühərriki də söndürdü. Gözləmeyi bacarıram. Axi, deyilənə görə, soldan sağa yolu keçən qara pişik - çox pis əlamətdir. Mən hər şeyi dərindən düşünüb, düzgün qərar verməliyəm. O gün ki Berline qayıtmaga razılıq verdim, başa düşdüm ki, özümə ölüm hökmü vermişəm. Yalnız xəstə adamlar qorxu hissi keçirmirlər. Deməli, qayıtmaga razılaşmaqla men sağ qalmağa ümidi edə bilərəm. Məni nədə günahlandıra bilərər? Şübə üçün pastor Slaqın bacısı və onun uşaqları ola bilər. Əger onları gestapoşa aparsalar, menim işim bitmiş olar. Ancaq deməliyəm ki, onları praktiki olaraq hansısa bir işdə müqəssir saymaq çətinidir, sənədləri də etibarlıdır. Məskunlaşdıqları dağlara, amerikalılar hər an gələ bilərlər. Əlbətə, dünyanın işini bilmək olmaz. Pastor özü necə? Onu elə keçirmək çox çətin olar. Görəsən, Şellenberq Müllerə kontakta girə bilərmi? Beləde onun birinci suali bu olacaq: "Necə ola bilərdi ki, Kaltenbrunner və Borman separat danışqlardan xəbər tutu biliblər?" Mən özüme müdafiə variantı tapmalyam, beynimdə fikirlər dolaşır, indi də qara pişik qabağımdan keçdi. Oturub gözləyəcəyəm, heç olmasa bir nəfər bu yolu birinci keçsin. Bəlkə sərhədi qoruyaqlar, Alman-İsveçə sərhədini keçənlərin gizli yolla şəklini çəkir. Yəqin indi Müller Katya ilə mənim portretimə baxır. Niyə de yox? Bundan elə, onun agentləri izime düşüb, Potsdamda və ya Veddingdə rabitəçilərə kontakta girecəyim məqamda da məni tutu bilərlər.

Ştirlis yorğun halda başını qaldırır; maşının yan güzgüsündə kimse-siz boş küçəni görür. Məni indi əsas sual düşündürür. Onu da mənə Şellenberq verəcək...

Qırımızı Ordunun yaranması üçün feal iş görürdür. O, dostlarının əhatəsində yalnız bir gecə qaldı. Heç kim gözünü yummadı. Onlar əvvəlki dostları - Pavel Postışevi, Yakov Petersi, Nikolay Podvoyskini, Mixail Kedrovu, Qriqori Petrovskini və Nikolay Krilenkonu xatırladırdılar. Sonra Isayev Antonov-Ovseyenko ilə bərabər kiçik otağa keçdi. O, İspaniyada konsul vəzifəsində işləyirdi, hər bir işə görə də məsuliyyət daşıyırı.

- Maksim, - siqaret çəkə-çəkə dedi: - mən bilirəm, sən vətənə qayıtmak bərədə raport yazmaq isteyirsən, bilirəm, dostum, gücün tükənib, hər şeyi başa düşürəm... Ancaq mən sənən raportunu Mərkəzə göndərə bilərəm, ona görə ki, indi faşizmle şiddetli mübarizə gedir və bu qanlı mübarizə hələ uzun çəkəcək.

V. Antonov-Ovseyenko dərindən siqaretini çəkərək bir neçə dəqiqə susur, Isayevin fikrini öyrənməye çalışır və sonra gülümşəyərək deyir:

- Sənə deməliyəm, mən hərbiyi kimi 1905-ci ildən praporşik olmaqla otuz iki il təcrübəm var, verilən bütün əmrələr mənə məlumatdır. Lakin onlardan biri nizamnamədə yoxdur: "Sağ qalmaq!" emri, anlaysan?

- Anlayıram, - deyə, Isayev cavab verir. Bəs evdəkiler bunu necə başa düşsünlər?

Antonov-Ovseyenko onun sözünü kesir:

- Maksim, orada hər şeyi yaxşı bilirəm. Aydındır?

Isayev onun sözünü təkrar edir. - "Sağ qalmaq". Yalnız vicedən qanu-

maması birincilərin seçkilərdə qalib gəlməsinə mane oldu. Bəs, Hitler bu nu necə bacardı? Axi, otuzuncu illərdən başlayaraq Almaniyada konserativ və məkrli antikommunist mövqə tutanlar da qüvvətli idilər; ordu, ilk növbədə "polad dəbilqələr", möhtəşəm "Milli Almaniya" Partiyası var idi. Neca oldu ki, bu blok yox, Hitler hakimiyyətə gəldi? İlk növbədə fəhlə-kendli sinfini əldətərəfən, gəzel "sosializm" terminini irəli sürməklə və milli mənsubiyyəti də eləvə edərək, nəsillər səs çoxluğu qazanmış oldular. Yəni Moskvadan fərqli olaraq, beynəmiləl yox, yalnız seçmə irqə mənsub ağacların, alman millətinənən olan yüksək səviyyəli vətəndaşlara şirin vedlər verməklə qarşıya qoyulan məqsədə nail oldular. Zehinləri kor olmuş milletçi-şövinistlər, özlərini hamidan yüksəkdə tutanlar, dünyaya aqalıq iddiasında olanlar, tarixin yaddaşını unutmaqla kütənin gözünü bağlamağı bacardılar. Amma başqa xalqlara hökmranlıq arzusunda olanlar son nəticədə özləri məhv olublar. Necə oldu ki, paranoik Hitler, Beethoven, Vaqner, Hegel və Bax kimi dəhiləri olan xalqın beynini zəherləyə bildi? O, ölkədəki iqtisadi çətinlikləri yəhudilərin və beynəmiləl kommunistlərin boynuna yıxmala, xalqın azsavadlı hissəsini, böyük kütəni inandırmağa çalışaraq həkimiyət başına geldi. Tarixçilər sonra deyəcəklər: "Hitler və Göbbels hər çıxışı zamanı xalqın beynini narkotik kimi dumanlandırır və xoşbəxt gələcəyin yalnız onlara məxsus olacaqla-

Davamı səhifə 15-də

Adicə təbəssümü ilə İsveçrədə gördüğüm işlər barədə hesabat yazmağı tələb edəcək, xüsusilə də general Volfun maşında yanması barədə. Sonra pastorla keçirdiyim görüşün ünvanını, habelə zəng etdiyim telefon nömrələrini bilmək istəyəcək. Yəqin orada məni izləyənlər də olub. Axı, mən vətənə qayıtmaga razılıq alacağımı əmin idim. Ona görə də, yoxlamadan pis çıxdım. Səni çox pis yoxlayıblar, İsayev, harada iz qoyduğunu yadına sal.

Əvvəla, professor Pleyşnerin qaldığı "Virdjiniya" pansionatında. Bilavasitə sübut - Müllerin idarəsindən gələn xəbər idi. "Blyumenstrasse" küçəsində gestaponun tutduğu mənzilə düşünmədən daxil olan və mənim gizli şifrəmi onlara verən aqlı çəşmiş Pleyşner oldu. Lakin qoca professor səhvini başa düşəndən sonra intihar etdi. Bunuñla da o, Müllerin kabinetində bizi qarşı-qarşıya durmaqla gestapo şefini sevindirə bilmədi. Belə olan halda məni günahlandırmış üçün sübut yoxdur.

Başqa nə ola bilər? Sadəcə, Şellenberq pastoru çığırmağı tələb edə bilər: "Mən onu burada, kamerada görmək istərdim, orada, azadlıqda yox". Mənim cavabım isə belə olacaqdı: "Bu, məqsədə uyğun deyil, biz Şlaqın köməyilə İsveçrədə gedən məxfi danışıqlarla kontakt bağlamalıyıq. Onunla əlaqəni kəsmək işin xeyrinə olmaz".

Qara pişiyin yolu keçməsinin səbəbi bu qədər vaxtı yolda dayanmağım üçün də faydalı oldu. Yalnız günah sahibi olmayan adam belə edə bilər.

Berlinə çatan kimi ilk görüşəcəyim adam Borman olmalıdır. Pastor Şlaqın əldə etdiyi plynonkanı və Dalles ilə aparılan danışıqlar haqqında məlumatı da ona verməliyəm. Niyə də yox? Britaniyalılar demişkən "parçala və hökm sür"... Ancaq Bormana evdən zəng vurmaq olmaz. Kim bilir, bəlkə Müller öz adamlarına orada oturmağa əmr verib?

O, mühərriki işə saldı, mexaniki olaraq güzgüyə baxdı və gördü ki, balaca bir oğlan itlə bərabər səkinin üstü ilə qaçıır. O, qorxudan başını çiyinlərinə sıxaraq qaçırdı, deyəsən, hava həyecanı gözlənilirdi. Oğlanın sıfəti qırışmış pergamentə bənzəyirdi. Belə vəziyyət ölümqabağı, qocalarda olur. Ştirlis sürət rıçaqını "birinciyyə" keçirdi, "pişiyin qara xəttini" yavaş-yavaş keçərək bir anlığa əyləci basdı, ardınca həmin xətti keçən oğlana gülümşəyərək əl elədi. Bundan sonra maşını arxaya verib, səmtini dəyişdi və mərkəzə tərəf getdi.

Orada, metronun yaxınlığında, bir neçə yerdə telefon-avtomatlar işləyirdi. Fişermarkteyə məxsus olan kafelərin birindən zəng vurmaq olardı. Lakin oradan bütün danışıqlar rayon gestaposu tərəfindən yazılırdı. 1934-cü il iyun ayının 7-dən etibarən bütün restoran, mehmanxana, bar və kafelərin sahibləri hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlıq etməli və şübhəli qonaqlar haqqında məlumat verməyə borclu idilər. Əgər pivə içməyə gələn üzü tüklü adam səliqəsiz və yaxud əksinə, həddən artıq gözəl geyinibsə, əgər qonaq ağlayır və ya ucadan gülürsə, bir sözlə, kütlədən xeyli fərqlənirsə, o zaman onun barəsində dərhal gestapo şöbəsinə məlumat bildirməli idilər.

Ştirlis maşını "Adolf Hitler Plats" metro stansiyasının yaxınlığında saxladı. Diqqətlə nəzərdən keçirdikdən sonra maşının çirkli olduğunu görüb, onu təcili yumaq qərarına gəldi. Əks halda, polislər onun xidməti maşınının nömrəsini dərhal zəncirvari rabitə ilə bir-birinə ötürəcəklər. Çünkü hər gün vəzifəli nasistin səfərləri barədə məlumat yoxlanılır və onların qeyri-standart hesab edilən məşrutları gestapoya çatdırılırdı.

Ştirlis ilk telefon zəngini Bormana etməkdən vaz keçdi. O fikirləşdi ki, belə etmiş olsa, Mülleri qəzəbləndirə bilər. Vaxtilə aralarında olmuş dialoqu o, bir daha xatırladı: "Gördünüz, Ştirlis, necə asanlıqla - on dəqiqəyə sizi aldım!"

Mən indi onun köməkçisi Ştoltsa zəng vurub deməliyəm ki, qayıtmamı rəisinə çatdırısn və fövqəladə vacib informasiyanı ona vermək üçün vaxt təyin etsin... Ondan sonra mən Bormana zəng vuracağam. Əhsən, Ştirlis, sən vaxtında çox vacib düzəliş etdin. Deyirlər, toplananların yerini dəyişməklə cəm dəyişmir. Ancaq həmişə belə olmur. Məni indi bir məsələ daha çox narahat edir. Cavan oğlanın, barda oturduğum gün mənə qayıtməq barədə verdiyi əmri başımdan çıxara bilmirəm. Əmr yox, əlbəttə, aydın məsələdir, bu, xahiş idi. Mən bu sualı özümə verməkdən qorxuram: "Niyə mən qayıtmalıyam?" Yəqin İsveçrədə olduğum vaxt bizim qəzetlərdən oxuduqları mən, sadəcə, dərk edə bilmədim. Necə ola bilə ki, doğma evdə olanlar hansı hadisələrin baş verəcəyini, burada oturduğum yerdə, məndən yaxşı bilirlər? Bəlkə - bu, həqiqətən belədir. Elə ona görə də mən qayıdırám..."

**Hekayəni qısa ixtisarla
tərcümə etdi:**

Həsən Tağıyev